

A PROPÒSIT D'UNA LECTURA
D' *EL COL·LECCIONISTA DE FADES*

(Josep Ballester: *El col·leccionista de fades*,
Premi de novel·la Ciutat d'Alzira 2008, Bromera, Alzira, 2009)

Noelia Ibarra
(Universitat de València)

George B. Snow, doctorand en psicologia clínica i social, gaudeix d'una beca per a la descripció i catalogació dels arxius del llegat que Sigmund Freud se'n va endur de Viena a Londres en la seua emigració forçosa davant el nazisme. Arran d'aquest minuciós treball d'investigació descobreix una sèrie de documents manuscrits que fins el moment d'iniciar-se aquestes pàgines, no han vist la llum.

Entre la immensa herència documental del pare de la psicoanàlisi, Snow troba la correspondència mantinguda entre el doctor Freud i un interlocutor ocult darrere de les inicials C.L.D, així com tota una documentació inèdita d'aquest misteriós personatge. Davant la lectura d'alguns d'aquests escrits, es desperta, àvida, la curiositat científica del doctorand que no dubta a transcriure exactament el llegat.

Sense suprimir ni un mínim fragment, ni una sola correcció i amb les anotacions estrictament imprescindibles, Snow ens regala el retrat íntim d'una obsessió latent descrita pel mateix pacient. L'esbós d'una folia plasmada a través de la insaciable recerca de la bellesa.

Amb tan brillant cabriola literària s'inicia *El col·leccionista de fades*, novel·la de Josep Ballester, guanyadora d'un dels guardons més prestigiosos de la literatura catalana contemporània, el Premi de Novel·la Ciutat d'Alzira. Com si de l'historiador musulmà cervantí es tractara, amb aquest acte fundacional el demiürg Ballester comença la història amb la primera de les troballes d'un seguit de concèntriques i al temps, diferents revelacions. El descobriment dels manuscrits per part de Snow emmarca la trama en l'àmbit de la versemblança

i ací s'inicia el primer dels seductors pactes literaris que l'escriptor brinda al seu lector: la novel·la des d'aquesta perspectiva, no seria més que una transcripció d'una sèrie de textos reals, la legitimitat de la qual ve marcada per una font autoritzada del saber acadèmic: un investigador realitzant la seua tesi doctoral.

No obstant això, per mitjà de George B. Snow l'autor ens ofereix un gir més al genial engranatge de perspectives narratives del Príncep dels Enginyers. Aquest comença per l'elecció del nom propi del doctorand -perquè res és casual en l'obra d'aquest intel·lectual de la Ribera- la fonètica del qual ens evoca perillosament dos rellevants personatges de la història literària contemporània i amb molt diferents connotacions: el cèlebre M. Schowb i un autor irlandès, guanyador del Premi Nobel de Literatura i, a més d'un Óscar, les inicials del qual coincideixen exactament amb les del nostre primer narrador, George B. Shaw.

La ressonància fònica ens retrotrau, per un instant, a les memorables *Biografies imaginàries*, el pròleg de les quals correspon a l'inoblidable Jorge Luis Borges i a través de les seues paraules es tanca aquesta novel·la. La remembrança així, es reforça des dels dos llocs privilegiats de text per excel·lència, principi i fi, en els que com en tot el llibre, se suggereix però mai s'imposa un únic judici de valor.

Des de l'inici, d'aquesta manera, s'apunta el selecte joc intertextual que Ballester oferirà al seu receptor, alhora que delinea clarament el seu perfil com un lector actiu i particip, però a més, se li indica la línia de lectura que a continuació va a començar: una biografia fictícia, hereva de les millors històries de Shwob. A partir de minúsculs fragments s'esbossarà el retrat d'un personatge històric d'acord amb les coordenades de la versemblança, però no ho oblidem: el pacte ficcional ha quedat establert des d'aquest instant. Ens endinsem d'ara en avant en els límits entre la realitat i la ficció: en la literatura amb majúscules del bon Borges.

A partir d'aquest moment, accedim progressivament al protagonista i al temps, narrador de la novel·la –segon narrador, perquè el joc de perspectives no s'esgota mai al llarg d'aquestes suggeridores pàgines- per mitjà del diari, en aquest cas, d'un subjecte que signa amb les inicials C.L.D. o millor, Dodo, com prefereix ser nomenat: “Digueu-me Dodo, potser és el millor. El meu nom és un altre, almenys l'oficial. Aquell que consta al registre.” (P. 18) El nom d'aquest personatge, com també el seu inconfessable secret, constituïran sengles enigmes al llarg de la novel·la, que aniran revelant-se segons aquesta

avance. De fet, en un cert sentit, podríem considerar que en realitat, el veritable protagonista del text no és un altre que el ventall de diferents descobriments que van desplegant-se amb mestria per a una mirada atenta. Des de la troballa de Snow a la incògnita entorn de la identitat d'aquest personatge victorià i la seua obsessió clandestina per al lector, però també, la revelació de tal subreptici desig per a si mateix com a pilar fonamental del seu retrat íntim, passant per la investigació mèdica per a diagnosticar una patologia.

No obstant això, la pulsio íntima de Dodo està apuntada inclús abans d'atribuir-se un nom propi. Prèviament a la invenció d'aquest *alter ego*, d'aquest altre que emmascararà al veritable ésser històric, C.L.D. ja ha lliscat les primeres notes del seu secret: "Algú em pot respondre d'on havia nascut la tendresa sedosa que sentia per aquella fada amb olor de galeta que s'havia perllongat durant el meu fosc peregrinatge per aquest món? [...] La innocència fou aquell àmbit entre dos penya-segats, on és dibuixa una xiqueta d'onze anys, o la mirada que no vol fer-te caure en la confusió d'un àngel que sense saber-ho porta l'espasa de l'extermini." (P. 17)

En efecte, tal com es desprén d'aquest breu fragment ens trobem davant d'una nítida manifestació d'intencions i també, per què no, davant d'una commovedora declaració d'amor lligada a la bellesa i la innocència infantil. Més tard, aquesta primera proclamació es lliga romànticament i impúdica cap a l'ama de tan angelical somriure, Alice: "Quan Alice és va apropar i vaig examinar amb sorpresa aquella mirada i aquell somriure em vaig sentir trasbalsat. Ho vaig saber de seguida. Ella seria l'ungüent que guariria l'esperit malalt que habitava en el meu cos. Un estremiment càlid i lleuger em va recórrer cadascuna de les cèl·lules nervioses que donen ordres als músculs. Va provocar una espècie de col·lapse no sentit mai abans per aquest ésser humà perdut en aquesta vall de tenebres. Seria la llum que alegraria la meua existència insípida". (P. 20)

Sense una sola concessió a la precipitació, la narració vira des dels primers acords de la suau tendresa cap a l'eriçó que recorre vertebralment Dodo quan contempla per primera vegada Alice. L'abisme no és un altre que la palpitant descripció del sorgiment d'un mòrbid desig davant d'una seductora nimfa. No obstant això, no ho oblidem, la deïtat mitològica la bellesa de la qual impressiona la còrnia de Dodo no és més que una xiqueta, tan sols, una xiqueta.

La marcada singularitat amb què Dodo havia dotat Alice en caracteritzar-la com la seua fada de galeta es dissol davant de

l'obscena multiplicitat de posseïdores de tal distinció. L'amor cortés invocat davant del primer impacte visual es desintegra davant de la fervorosa concupiscència d'aquest professor per altres tantes impúbels criatures. En última instància, el requisit per a la conversió d'una xiqueta en fada únicament descansa en una abellidora sinestèsia carnal: "Una nena sols esdevé fada quan la seua flaire corporal m'impregna. La percep tan a prop que puc sentir la seua olor personal i indòmita. Passa com amb algunes herbes aromàtiques que exhalen la fragància quan les fregues amb els dits. Aleshores, és fa necessari acaronar-les, passar-los la llengua per la pell amb delicadesa per a obtenir aquest secret íntim amb gust de codonyat." (P. 73)

D'ací la pertorbadora col·lecció de nimfes de l'escriptor, classificada amb molta cura com si de variables matemàtiques es tractara: "He conegut, segons la relació del meu llibre secret, i en això sóc molt meticulós: 3 Alices, però en realitat, sols n'hi ha hagut 1, 7 Beatrices, 5 Carolines, 9 Constances, 7 Dollys, 3 Ediths, 6 Evelyns, 10 Florences, 4 Gertrudes, 8 Jenifers, 3 Lorines, 17 Marys, 1 Nelly..." (P. 147)

El libidinós anhel d'aquest professor per la petita Alice no s'extingeix com a transsumpte de la idealitzada amada petrarquista, davant de la bellesa de la qual el poeta no pot sinó servir-la eternament, o la puresa i joventut de l'estimada de Dant, sinó que al contrari, s'alimenta de totes les contradiccions dels plaers prohibits. "Quan contemple un àngel, fins i tot per primera vegada, no m'equivoque mai. L'edat és el mes senzill". (P. 45) El seu mòrbid anhel d'aquests àngels esquerra la més fèrria abnegació catòlica i inclús, en un cert sentit, es nodreix precisament de dos contradictoris eixos: la transgressió i la voluntat de redempció: "Que Déu Nostre Senyor m'ho perdone". (P. 49)

A l'empar del perdó, sol·licitat amb fervor de manera constant al llarg d'aquest diari, el lasciu delit visual presideix els inquietants esbossos de les nimfes. Les xiquetes de melmelada i cotó de sucre pateixen la dissecció corporal de la fetitxista mirada d'aquest escriptor infantil: "El cos, de seguida, l'aprecie amb cada detall per menut que siga: el cabell llarg com la nit, recentment retallat, de poques setmanes; la mirada res ingènua, desafiadora si cal, però sovint perduda en l'horitzó on imagina no sé quines fantasies; la lluíssor de les pupil·les com la mar; ben suau i tindrà cada pam de la pell; la boca entreoberta de no fàcil somriure i cada llavi molsut com els primeres maduixes de primavera; prim, el cos; la dolçor dels pits inusitada, gairebé perfectes pel naixement proper; el moviment de braços i de cames una mica escanyolits dibuixen l'ideal del cel." (P. 45-46)

Aquesta sicalíptica pupil·la no dubta a transmutar-se en una òptica fotogràfica, que es recrea en la voluptuosa contemplació de les improvisades models. Les fotografies capturen per a l'eternitat el guardó obtingut, el querubí incorporat a la col·lecció de fades però també, detenen l'esdevindre temporal que arrabassarà a cada xiqueta de vellut qualsevol vestigi del encant d'antany. Junt amb aquesta col·lecció de retrats, descripcions i reflexions turmentades es conjuguen diferents mostres epistolars en el si del diari com a part d'una biografia vital. El quequeig d'aquest docent enfront de la brillant oratòria del seu progenitor o el batec de la pulsio edípica davant de la mare i la impossibilitat de gaudir exclusivament del seu afecte davant de l'arribada de la resta de germans configuren un quadre de gran interès per al doctor Freud. En aquest sentit, la correspondència mantinguda entre Dodo i el gran neuròleg austríac, en els últims anys de la vida de l'escriptor, revelen una peça més del trencaclosques de la seua psique: el turment per la seua insaciable inclinació cap a les xiquetes i la impossibilitat manifesta d'arribar per si sol a tal descobriment.

Delicioses seqüències, a manera de tesselles d'un únic mosaic, se succeeixen a un ritme cuidadosament mesurat perquè el lector es capbusse de ple en la personalitat torturada d'aquest cèlebre escriptor de textos consagrats en les biblioteques infantils i juvenils. La fragmentarietat i els diferents jocs de perspectives es fusionen esplèndidament amb una prosa conscientment exercitada per a submergir al lector una atmosfera pretesament eròtica. Cada adjectiu dansa entorn de la impúdica mirada de Dodo, cada coma regala un escaló més en l'ascensió libidinosa del col·leccionista d'àngels impúbbers sense que el receptor pugui sostraure's a la voluptuositat de la prosa. Fins a l'instant en què una inquietant apel·lació al lector que de moment, gaudia del pessigolleig del desig entre les parpelles i el seu batec entre els rovellats dels dits: "Encara que us puga sorprendre, jo sóc tu, qualsevol de vosaltres. De segur que penseu que no és cert, però és així per molt que us pese. En un moment, en una fracció de segon pots esdevenir la cara i la creu de l'ésser humà. El més distingit bonhomí, o la imatge del dimoni ací a la terra. No sé per quina regla de tres això succeeix. Sols fa falta un petit indicatiu i tot és transformarà. La teua vida, per molt que ho dubtes ara, esdevindrà això." (P. 18)

Atrapats en la teranyina de les carnals passions, Dodo ens llança la molesta possibilitat de la identificació. ¿Fins a quin punt hem estat subjugats per l'obscé desig i la trepidant incontinença del narrador

que hem oblidat l'objecte de la seua col·lecció? De nou, la perícia literària de l'escriptor d'Alzira s'endevina després de l'angoixant professor. Examinem aquest efecte en el fragment següent: "Hi ha alguna cosa a la cambra de la persona estimada, emanacions voluptuoses tan íntimes i balsàmiques que, posat a triar entre aquest aroma i el cel, l'amant no vacil·laria a escollir la primera, ja que el cel és una promesa i aquest espai és el paradís en vida. Aquest sortilegi de fragàncies que cada querubí emana és diu *casolette*, en francès." (P. 93).

El narrador, a través de la seua passió, ens sotmet a una mesurada identificació que bruscament mutila amb l'interrogant entorn del desig. En primer lloc, ens ha recreat l'espai íntim de la persona amada per mitjà d'una potent sinestèsia, fundada en l'aquesta insubstituïble de la seua fragància amb una intensitat tan pròxima que ens transporta a l'espai més enyorat, al paradís en vida de què parla Dodo. La famosa magdalena proustiana es transmuta en l'olor com a metonímia de l'ésser estimat i de l'aura aromàtica que la seua presència desprén en totes les estances, fonamentalment en les més privades, per aturar-se en l'última frase lligant tot l'efluvi d'olors a un querubí que anteriorment, ha definit per la seua tendra edat.

El tèrbol interès d'aquest aficionat a la fotografia es nodreix, a més, de tota una tradició de pederàstia, cuidadosament emmascarada darrere de la ficció literària. El seu llicenciós iris llig els contes de fades tradicionals a la llum de la seua pròpia definició d'aquests màgics éssers, les fades, les seues adorables xiquetes. D'aquesta manera, una imaginada visita a Alice per una convalescència febril es convertix en una intel·ligent reescriptura de Caputxeta Roja (P. 29-30), el romanticisme de la Bella Dorment esdevé una torbadora figura infantil dormida a l'espera de l'excitació del descobridor davant de tal geografia verge (P. 34-35), o la Ventafocs és transformada en una *delicatesen* sexual, en forma de prostituta de somriure virginal que eleva Dodo a les portes del cel precisament, per la perversió implícita en aquesta actualització (P. 155-157, 174).

Junt amb Ventafocs, a més, desfila tota una galeria de meretrus per l'Oxford victorià transitat pel narrador. Els fragments es tornen ara minúscules pinzellades d'un quadre digne de Tolouse-Lautrec a través dels trajectes nocturns de Dodo i les seues malaltisses conversacions i trobades amb les distintes prostitutes. Íntimament lligat a aquest ventall de personatges procedents de l'altre costat de l'encotillada moral victoriana es desplega un altre espectre, igualment interessant d'éssers totalment inserits en els cercles socialment

establits. Diferents noms vinculats al món de la ciència, la pintura o la literatura s'entrecreuen en la biografia de C.L.D. jugant novament, amb la difusa franja entre la realitat i la ficció. L'impressionant treball documental de l'autor permet la confluència de distints personatges reals en el xicotet microcosmos de l'Oxford victorià que emmarca la novel·la.

D'aquesta manera, C.L.D. es relaciona per diferents motius amb Christina Rossetti (P. 38), Dant Gabriel Rossetti (P. 48), Huxley i Darwin (P. 55), Barrie (P. 165) o el mateix pare de la psicoanàlisi a través de la profusa correspondència. Hipotètiques connexions que no van tindre lloc però que perfectament, podrien haver succeït. La literatura es respira en cada porus de la pàgina, en cada espai en blanc que anuncia el canvi de to narratiu fins a erigir-se en protagonista *per se* de l'obra des dels seus diferents vessants. Potser una de les més atractives siga la lúcida reflexió entorn de l'escriptura i la lectura exhibida en distintes seqüències com una obsessió tan addictiva com les pròpies nenes. El Ballester teòric es traslluu darrere del professor de matemàtiques desanimat de vegades per la ingratitud de l'alumnat (P. 30) i redimit únicament per mitjà de l'escriptura com a eina cognoscitiva irreemplaçable: "Jo m'explique en el text, d'igual manera com ho fa el lector. Aquest esdeveniment és transforma en una manera de llegir-nos a nosaltres mateixos, d'escriure'm a mi mateix". (P. 52-53).

La imperiosa necessitat de l'escriptura per a comptar i comptar-se converteix la novel·la en una recerca del jo a través de la forma autobiogràfica per excel·lència, el diari, però també de l'intercanvi epistolar com a marc per a l'exploració psicoanalítica. Ambdós gèneres s'entrellacen per a construir el sorprenent retrat biogràfic d'un famós escriptor conegut ja pel lector, però també, per a l'explicació de si que C.L.D. requereix i el conseqüent alleugeriment que aquesta li proporciona.

A través de l'escriptura, l'autor de *L'educació literària* (2007: 119) es metamorfosa en Dodo i aquest en Alícia per a gestar l'única opció que pot salvar de la destrucció l'ésser humà, la malaltia més greu, l'addicció incurable: la literatura o *literatosi* (P. 121-122). Les conseqüències de l'absència de tal element primordial, la dosi de literatura necessària com si de qualsevol estupefaent es tractara, desemboquen en la més pura síndrome d'abstinència l'angoixa desmesurada de la qual pot arribar a parilitzar el pacient.

El malalt de literatura mai pot sostraure's a la fam de lectura i

escriptura, únicament enganyar-la durant alguns moments, però mai viure desproveït de tal droga. Inclús, alguns convalescents han arribat a pensar “que no hi ha res real si no ho escrius” (P. 122). Es construeix d’aquesta manera, l’altre costat de l’espill, el major atractiu del qual radica precisament en que: “el que s’hi troba lluny pots ajustar-lo i augmentar la visió. I el que no t’agrada, tot girant l’objectiu de la lent és difumina. S’esborra. La transició d’un moment, tens el poder de fer-ho permanent” (P. 83). Per a tornar a la realitat, tan sols és necessari obrir els ulls.